SOCIETATEA STUDENŢILOR MACEDO-ROMÂNI
Calea Rahovei No. 29

CALENDARUL AROMÂNESC

PE

ANUL 1911

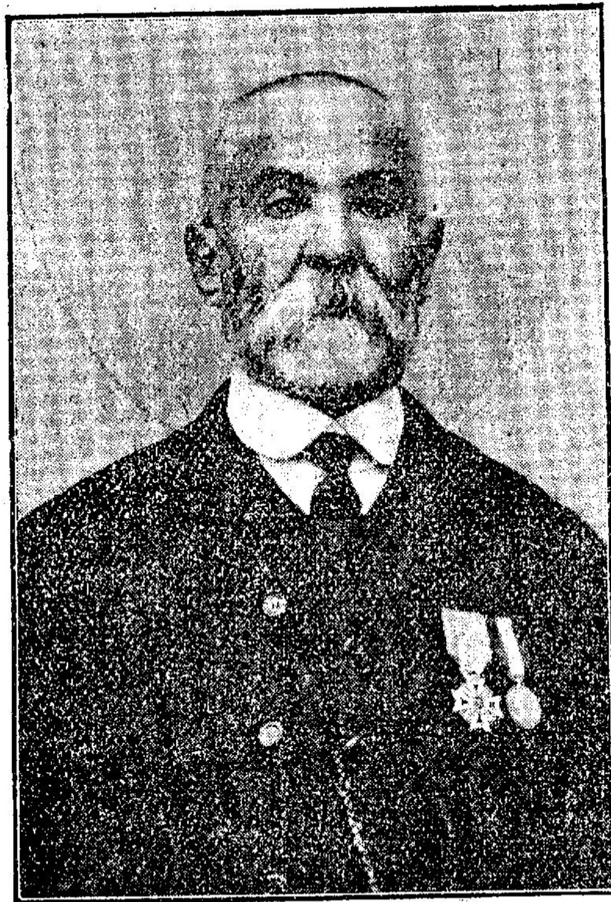

TIPOGRAFIA „VOCEA POPORULUI", BULEVARDUL ELISABETA, No. 51
— BUCUREŞTI —

Arderea a Cruşovlei

Tu 1903, anlu aţel greu, cându nica di tu ahiurhita primăvearălei acâţară si s'mintească lucrâle la noi, cându politica a duşmanilor patriei noastre câfta s'facă cât ma mari mintituri, ca s'poată s'arichească palmă cu palmă di loclu a Turciei, tu aţel an s'arse şi muşata hoară aromânească „Cruşova".

După ţi tricură pisti ună sută di añi di la asparzirea a muşa-

Sterie Cionescu, fondatorul şcoalelor române din Cruşova, fost director al lor timp de 30 de ani. Modest dar aprig luptător şi naţionalist luminat

telor hori aromâneşti, Moscopole, Gramostea, etc., ịḷi vine oara şi a hiḷịḷei a lor Cruşova. Anvârligată de munţâ analţâ şi pădurosi, călătorlu nu poate s'u veadă di cât la intrarea lui în hoară. Ti semtea a ḷei muşată îşi luă şi numa ţi ḷi-u deadiră Turţiḷi di tu horle di câmpu „Cuş-ova" (cuibu di puḷi). Ţitate muşată ira ca un paradis ti mîraţḷi bărbaţi, cari vineau verile ca s'li treacă diadun cu fumeaḷia a lor după ţi şizură niscânţă añi tu amară xenătie.

Ţi Cruşoveañi, 20 Iulie—5 August 1903 nu-i altu ţiva di cât jalea aţea cama mare, jale care va s'ţână, cîţi di aţeḻi ţi u vizură muşatâ ca ună lilice şi care ira nuntru tu chirolu a foclui. Di la giumbuşe vine di ună oară plîngul, plîngul amar pi stimurile a caselor muşate ca niscînte palăţi. Pînă astăzi nu ştiu, cum s'feaţe ca veara aţea vinirǎ Cruşova fumeḻi care avea fugată de mulţî añi şi cari ş'aveà agîrşită patria. Viniră s'hărisească, ţi s'plingă?

N. Ionescu-Buşea, Mare comerciant aromân din Piatra-Neamţ. Filantrop şi naţionalist convins. A clădit şcoala primară de fete din Cruşova, a sprijinit şi sprijină necontenit mişcarea noastră naţională

Nu ştiu ţi s'zîc. Ştiu maşi un lucru, că tuţi fudziră înfărmăcaţi, cîndu ş' vizură hoara a .or cinuşe şi di casele aţeale muşate, nu avea armasă di cît stizme analte di cheatră, a căror videare ti înfricuşea. Ma easte un sbor care zîţe : „După arîs vine şi plînsul". Aşi s'tihisi şi Cruşova. Lumea canda avea turbată. Di tu Maiu nu ira Duminecă s'nu s'facă numţî. Numţî s'fîţea Cruşova şi añiḻi tricuţi, ma ca atumţea nu s'avea vizută.

Cate Duminecă era cîte 8—10 numţî. Giocuri şi cîntări (himaneele nu pupseau şi curiile arăsuna di gimbuşiurile ţi s'făţea.

Ficiuramea nu puteai s'u aduñi în casă. Di la mic pînă la mare tuţi ş'făţea canda ti cap.

Tu aistu chiro duşmanlu nu durmia; el lucra pi capite. Cu alăvdări şi cu aspăreri, umplu cu fumuri capitle a multor tineri, lă împărţî tufechi şi li dipărtă di casă şi părinţî. Iu s'dusiră vîrnu nu ştia, şi soia plînzea acasă, că ducheau că fuziră s'moară.

Ira Duminică 20 Iulie. zuă di Profet Ilie. Ună zuă di veară, călduroasă. Cămbăñile asuna la biseriçi şi lumea era isihă că tricură nică ună noapte fîră ghiurultie. Tu oara a prînzului acăţară s'ducă la biseriţi precli, precli ca si-s cunună. Nu ştia mărăţili ţi li aşteaptă. Harioşi s'toarnă pri acasă şi acaţă giumbuşurile ca la tute munţîle aromîneşti. Buţile s'gulescu di ună oară, gioclu acaţă, înveastă intră în cor, cîndu... ună boaţe jiloasă s'avde di diparte. Oamiñili şişirdisiţi s'mutrescu un cu alantu şi nu pot s'achicăsească ţiva.

Un întreabă: A vzîşi ţiva?

— Da, îli răspunse viţinlu! Cîmbanea asună ti mortu şi asunarea tu oară aistă nu-i lucru curat. Tu oara aţea s'avde şi ună tufeche ţi plăscăneaşte ş' di diparte un „Ura",

Era semnul că ghiurultia s'acîţă şi lumea pistipsea că di azî ascăpă di Turţi. Aşi minduia aţeli ţi nu giudica lucîrle ghine. Tu oara aistă lumea aspăreată alasă giumbuşea şi caftă, cate un s'ascapă. Grangheaţi, scriaţi ca cumiţi, şi-alasa înveaştile, încurunate di cîte va sîhăţi, cu tufechea tu mînă s'îndregu s'ducă aclo iu va-li pitreacă.

Foclu s'dişclise, huchiumatea s'arse, ma geandarmeria, feaţe curagiu şi ascăpă. Armase cîşlaea care cu 28 ascherlazi ţînu cheptu ună zuă întreagă cu 500 di inşi şi cîndu nu ma avură gugoaşe şi cîndu cîşlaea luă focu fuziră tuţi pi tu vale, după ţi vîtămară vîrnă 8 inşi, fîră ca ascherea s'aibă vîrnu mortu. Tu zua aistă vizui lucre çe nu va s'li ved pute. Vizui ună muliare tinîră. S'avea 24 ani; cu ficiuriclu în braţe, alăga s'află ascăpare. Patru cumiţi alăga după nîsă. Vrum s'u ascapăm, ma era amînat; cîndu fură aproapea trapsiră cu tufeclie şi u vătămară. Mîrata muliare, căzu pi pultări cu inimă pitrunsă di gugoşu. Unu tinir fără milă cu sunghia pi tufeche u agudeaşte şi scoate şi ocli a ficiorlui. Ili vătămară, că era înveasta şi ficiorlu a unui turcu, care nu vru si s'prida, ma muri cu giunatec, cu tufechea tu mînă, după ţi truplu a lui fu spitrum, tu di gugoaşe şi tut sîngele îli cură pi tu arăñi. Perlu din cap si scoală, cîndu ti mindueşti că în loc s'u apără, s'feaţiră gileaţi a unui om fîră niţi un stepsu.

Cumiţili era maşi harao ti giuneaţa ţi lă si părea că feaţiră. Nu s'minduia ţi li aşteaptă. Tu aistu chiro di frică şi jeale, s'feaţiră lucruri, cari ori cît di învirinat s'ira omlu, eara lipsea s'arîdă. Tilealu strigă, ca lumea s'nu s'aspară, că va s'acaţă s'aspargă horile înturţeşti cu topile. Şi ţi tope. Tope di Cireşu, care tu locu di ghiuleazi avea stumburi di să haţi. Zua cîndu vrură

s'tragă lă cripă topa şi aţeli ţi era aclo, s'lişinară di arîdeare, ti marea inate a capitelor a comiţilor.

12 zîle dupa aistă, la 30 Iulie seara cîmpul lăea. Lumea cu dulbiile muntrea tu cîmpu şi înfricuşeată s'turna acasă. Ira aschere di Bitule. 15 tăburi cu 24 tope mări şi cu suvarazi. Cumiţili di frică fuziră, maşi cîţiva tiniri aromîni armasiră s'da cheptu cu ascherea.

Costi Cheale, bătrânul naţionalist şi fruntaş din Cruşova, fost timp de 15 ani casier al Eforiei locale

Topile trag, loclu s'cutreamburä şi ghiuleazili cad pi case, care nu vor să ştibă. Plocile di pi case s'frângu şi ghiulelu plăscăneaşte. Ascherea intră în hoară şi cu nâsă şi başibuzuchea. Nă si păru că tute lăeţile s'bitsiră, cându di unä oară, pi neaştiptate, şi di tu multe părţă, acaţă s'easă fum. După ţi başibuzuchea (că nâsa cunoştea iu suntu averi) guli casele aţeale cama bunele, cama avutele, lă deade foc.

Cîndu s'alăsă noaptea, nă limbă di foc lumină hoara şi după nîsă s'avză nă boaţe surdă, jiloasă. Era cîmbanea di la biserică Sf. Niculae, care după ţi arsiră tute grinzile, căzu şi nîsă şi cădearea alei canda fu asparzirea a hoarălei. Aşi tricum nă noapte cu frica în sin, etini tuţi ti moarte, că nu ştiam la ţi altu s'nă

aştiptăm. Spun oamiñi di 5—6 săhăţi diparte di Cruşova, că foclu s'videa ahît ghine tu mesea a noaptilei, în cît oamiñi di Pîrleap ţi avea soe Cruşova, li acăţă plîngul ti alor, că vărnu nu ştia ţi s'façe la noi. Aşi tricum nă noapte întreagă. Casele ma sănătoase era înpline di oameni şi tu isbe nu aveai loc iu s'şezi.

Dimineaţa di 31 Iulie, oamiñli fură adunaţi pi tu curie dinintea a tăburilor di aschere şi aştepta minută cu minută moartea. Indoi tineri, cunoscuţi ghiurultagiaz', fură ligaţi cot la cot şi pitricuţi la hăpsină ; iar alţă 4, ti cari erau probe bune ti stepsul a lor, fură ligaţi şi băga i la semnu; ca la 25 ceape di nîşi 10 ascherlazi cu tufechile la ocliu aştepta. Ofiţerlu comandă, „foc" şi tinirili cad în pade alumtîndu-se cu **moartea.**

După 2 zîle şi 2 nopţi di jale şi dirin, foclu şi tufechea pupsi. Ascherea acăţă tute sucăchile şi lumea putu s hibă sigură di bana şi averea aliei Cîte un s'întriba ţi fac a lui, ma vîrnu nu putea s'li spună, tuţi vizură funicolu di diparte. Care bănează ? Care muri ? La aiste întrebări lipsea s'treacă îndao zîle, ca omlu s'poată să spună. Furtul fu ahît mare căs 'dispuliară oamiñli di cutotalui. Cîndu s' isihăsiră lucrurile, atumţea s'află ţi s'avea faptă.

60 di oamiñi vătămaţi, fîră stepsu şi vîrnă 480 di case şi ducheñi erau cinuşe Casele aţeale ma muşatele fură arse. Arse buriclu a hoarălei ; averi di milioane s'dusiră ti totuna. Cruşova va si-s adară, ma nu va si-sadară Cruşova cu casele aţeale muşeate a Niciotazilor şi Biserica Sf Nicola

Patru añi după aistă şideam cu soţli in curie, şi mutream mîrata hoară. Dit grădina aistă di pomi videam un ioc gol, un loc sterpu cu chetriună pisti alantă şi cu case noi fîră niţi ună noimă. Aclo iu ma nainte s'anălţau palate, astăzi suntu căsuţe miţi niscînte muşate, niscînte urîte. Nu poate omlu si-şi ascundă lacrimile, cîndu s'mindueaşte ţi era mai năinte.

Jale tru tute părţile. Tu loclu aţel cama muşatlu, azi vezi chetre, care să spilară di ploile ţi căzură şi a cărui fum s'aştearse. Fumelile fug, cari pri iu şi-au bărbaţili şi tu loclu alor vin vurgări di pi tu hori. Cu ţi stipsişi mărată Cruşovă, ca s'ti pidipsească D-zeu ahît multu ? Ică ţî easte scriată ca s'paţi ca Birina şi Trestinic ?

Nu. Aistă nu va si s'facă vîrnă oară. Va ti faţi cama muşată di cum irai, şi urmele di sînzi di pi loclu atău va li faţim s'cheară. Cruşuveañili di iuţido suntu, nu va ti alasă. Tuţi va si s'toarnă la tine, că-li doare. La tine suntu, murminţili a tutulor ţi nă suntu scunchi, şi la tine, vrem s'nă hibă şi anaua mormintul.

Steriu Papa Sotir
Cruşovean